

**Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана
Хмельницького**

Природничо-географічний факультет
Кафедра історії та археології

**ЗАТВЕРДЖЕНО НА ЗАСІДАННІ
КАФЕДРИ**

Завідувач кафедри

 Л.І. Полякова

(протокол № 1 від 30.08. 2022 р.)

**РОБОЧА ПРОГРАМА ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТУ
«Цивілізація в історії людства»**

Галузь знань 03 Гуманітарні науки
Спеціальність 032 Історія та археологія
Освітньо-наукова програма Історія та археологія

Запоріжжя, 2022

Розробник:

Ситник О. М. – професор кафедри історії та археології, доктор історичних наук, професор.

ПОГОДЖЕНО:

Гарант освітньо-наукової програми

О.М. Ситник

Опис освітнього компоненту

Найменування показників	Рівень вищої освіти галузь знань, спеціальність, спеціалізація	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 4	Рівень вищої освіти: доктор філософії,	Нормативна	
Блоків – 2 у тому числі: курсова робота – навчальна практика –	Галузь знань 03 "Гуманітарні науки" Спеціальність 032 «Історія та археологія» Освітньо-наукова програма Історія та археологія	Рік підготовки:	
		II	II
		Семестр	
		4	4
		Лекції	
		20 год.	6 год.
Загальна кількість годин – 120		Практичні, семінарські	
		20 год.	4 год.
		Лабораторні	
		—	—
Тижневих годин для денної форми навчання: 4 семестр: 6	Навчальна практика		
	—	—	
	Самостійна робота		
	78 год.	110 год.	
	Вид контролю: залік		

2. Мета та заплановані результати навчання

Місце дисципліни у освітній програмі – вибіркова

Мета викладання навчальної дисципліни полягає в тому, щоб надати здобувачам загальні уявлення про цивілізаційний підхід до історії людства та сьогодення, основні складові цивілізаційної приналежності країн та народів, сформувати навички класифікації та типології суспільств за цивілізаційними ознаками. У межах курсу основна увага приділена вивченню головних проблем, що торкаються цивілізаційного протистояння, зіткнення цивілізацій унаслідок перетворення біполярного світу на однополюсний і згодом на багатополюсний, а також питанням цивілізаційної самоідентифікації.

Завдання курсу полягає в тому, щоб сформувати в здобувачів III освітнього рівня доктор Phd в галузі історії, спеціальності 032 «Історія та археологія», цілісне уявлення про основні закономірності та особливості світового цивілізаційного процесу; а також – вдосконалювати навички володіння методологією та методикою визначення специфіки окремих цивілізацій й поглибленому вивченні місця та ролі в історії людства найбільш важливих цивілізацій, які існували раніше чи продовжують існувати й нині.

Перелік компетентностей, які набуваються під час опанування дисципліною:

1. Інтегральна компетентність:

Здатність розв'язувати комплексні проблеми в галузі історії, археології та інших історичних дисциплін; володіння методологією наукової та науково-педагогічної діяльності, проведення самостійного наукового дослідження у сфері своєї професійно-наукової діяльності, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення.

2. Загальні компетентності:

ЗК 1. Здатність до системного наукового світогляду, вміння його використання у своїй професійній діяльності;

ЗК 3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

3. Фахові компетентності:

ФК 1. Знання та розуміння основних історичних подій і процесів вітчизняної та світової історії;

ФК 6. Здатність застосовувати на практиці принципи комплексного дослідження в історії, археології та в інших допоміжних історичних дисциплінах;

ФК 7. Здатність планувати й підготовлювати різні типи занять з історичних дисциплін та уміння використання сучасних технологій навчання.

4. РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Програмні результати навчання (ПРН)

РН 7. Розуміння основних напрямків розвитку сучасної системи вищої освіти;

РН 9. Здатність застосовувати сучасні інформаційні технології у своїй науковій діяльності, організації та проведенні навчальних занять, управлінні науковими проектами тощо;

РН 10. Здатність професійно стежити за новітніми вітчизняними та світовими науковими публікаціями, для використання їх у своїй науковій та педагогічній діяльності;

РН 11. Вміння здійснювати аналітичний підхід до дослідження різних галузей історичної науки та археології;

РН 12. Здатність професійної орієнтації у політичних подіях та основних напрямках історичного розвитку світової та вітчизняної історії.

4. Критерії оцінювання

Критерієм успішного проходження здобувачем вищої освіти підсумкового оцінювання є досягнення ним мінімальних порогових рівнів оцінок за кожним запланованим результатом вивчення дисципліни.

Оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти здійснюється відповідно до положення № 345 від 28.10.2019 р. «Про бально-накопичувальну систему оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти у Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького».

Основним видом контролю знань, умінь, навичок та способів їх застосування є поточний контроль, для якого використовується національна шкала «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно» з відповідними до неї балами «5», «4», «3», «2». Ці бали виставляються за кожне семінарське заняття в академічний журнал. Завдання, що винесені для самостійного опрацювання студентами, оцінюються як частина теми семінарського заняття.

Критерії оцінювання діяльності студентів на семінарських заняттях, виконання завдань самостійного опрацювання наведені у таблиці:

Бали	Критерії
5	Студент в повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно самостійно та аргументовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, використовуючи при цьому нормативну, обов'язкову та додаткову літературу. Правильно вирішив усі розрахункові/тестові завдання. Здатен виділяти суттєві ознаки вивченого за допомогою операцій синтезу, аналізу, виявляти причинно-наслідкові зв'язки, формувати висновки і узагальнення, вільно оперувати фактами та відомостями.

4	Студент достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, в основному розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, використовуючи при цьому нормативну та обов'язкову літературу. Але при викладанні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються при цьому окремі несуттєві неточності та незначні помилки. Правильно вирішив більшість розрахункових/тестових завдань. Студент здатен виділяти суттєві ознаки вивченого за допомогою операцій синтезу, аналізу, виявляти причинно-наслідкові зв'язки, у яких можуть бути окремі несуттєві помилки, формувати висновки і узагальнення, вільно оперувати фактами та відомостями.
3	Студент в цілому володіє навчальним матеріалом, викладає його основний зміст під час усних виступів та письмових розрахунків, але без глибокого всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, допускаючи при цьому окремі суттєві неточності та помилки. Правильно вирішив половину розрахункових / тестових завдань. Має ускладнення під час виділення суттєвих ознак вивченого; під час виявлення причинно-наслідкових зв'язків і формулювання висновків.
2	Студент не в повному обсязі володіє навчальним матеріалом. Фрагментарно, поверхово (без аргументації та обґрунтування) викладає його під час усних виступів та письмових розрахунків, недостатньо розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, допускаючи при цьому суттєві неточності. Правильно вирішив окремі розрахункові/тестові завдання. Безсистемно відділяє випадкові ознаки вивченого; не вміє зробити найпростіші операції аналізу і синтезу; робити узагальнення, висновки

За семестр з курсу дисципліни проводяться дві періодичні контрольні роботи (ПКР), результати яких є складовою результатів періодичних контролів першого (ПК1) та другого (ПК2). Результати кожного періодичного контролю (ПК1; ПК2) є сумою поточного контролю (П) і періодичної контрольної роботи (ПКР): $ПК1 = П + ПКР$; $ПК2 = П + ПКР$. Максимальна кількість балів за кожний періодичний контроль (ПК1; ПК2) складає 50 балів.

Максимальна кількість балів за періодичну контрольну роботу (ПКР) становить 60% від максимальної кількості балів за кожний періодичний контроль (ПК1; ПК2), тобто 30 балів. А 40% балів, тобто решта балів кожного періодичного контролю, є бали за поточний контроль, а саме 20 балів.

Результати поточного контролю обчислюються як середньозважена оцінок ($X_{ср}$) за діяльність здобувача вищої освіти на всіх заняттях, що входять в число певної контрольної точки.

Здобувач вищої освіти має право на підвищення результату тільки однієї періодичної контрольної роботи (ПКР) протягом тижня або двох (залежить від розкладу) після його складання.

Підсумкова оцінка (ПО) за семестр складається з суми балів за періодичні контролі (ПК1; ПК2): $ПО = ПК1 + ПК2$. Максимальна сума підсумкової оцінки дорівнює 100 балам.

Підсумковим контролем є залік, який виставляється на основі підсумкової оцінки.

Співвідношення балів національної оцінної, ECTS і 100 – бальної оцінної шкали таке:

Оцінка за національною шкалою	Оцінка ЄКТС	Мінімальний бал для отримання позитивної оцінки – 60, максимальний – 100
Зараховано	A	90-100
	B	82-89

	C	74-81
	D	64-73
	E	60-63
Незадовільно	FX	35-59
	F	1-34

Здобувач вищої освіти зобов'язаний відпрацювати всі пропущені семінарські заняття протягом двох тижнів. Невідпрацьовані заняття є підставою для недопущення здобувача вищої освіти до підсумкового контролю як такого, що не виконав навчальний план.

5. Засоби оцінювання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання є залік, стандартизовані тести, реферати, студентські презентації та виступи на семінарських заняттях.

6. Програма навчальної дисципліни

БЛОК I. Ранні цивілізації в історії людства

Тема 1. Поняття та принципи методології наукового дослідження

Поняття «цивілізація». Сутність цивілізаційного підходу. Поняття цивілізаційних циклів. Сучасні цивілізаційні теорії. Формаційний та цивілізаційний підходи у вивченні історії первісного суспільства. Поняття локальних і світових цивілізацій. Історіографія вивчення питання історії цивілізацій. Критерії періодизації цивілізації та її цикли.

Тема 2. Цивілізації Стародавнього Сходу

Давній Єгипет. Давня Месопотамія. Давня Індія. Давні цивілізації Близького Сходу та Аравії. Найдавніші держави Малої Азії та Закавказзя. Давні цивілізації Ірану та Середньої Азії. Давній Китай та Японія.

Тема 3. Античні та середньовічні цивілізації

Стародавня Греція. Давній Рим. Західна середньовічна цивілізаційна модель. Візантійська цивілізація. Арабська цивілізація. Середньовічні цивілізації Китаю та Японії. Кочові цивілізації доби середньовіччя. Цивілізації Центральної та південної Америки. Середньовічна Індія. Давня Русь та її цивілізаційне значення в історії сучасної України.

БЛОК II. Цивілізації нового та новітнього часу

Тема 4. Доіндустріальна цивілізація

Доба «Епоха великих географічних відкриттів» та її значення. Особливості розвитку раннього капіталізму у Західній та Східній Європі. Поняття «промислового перевороту» та його значення в історії світових цивілізацій. Становлення капіталістичних відносин Східній Азії. Взаємовідносини між цивілізаціями в історичній ретроспективі. Доба Ренесансу в Європі. Становлення капіталістичних відносин у Східній Європі. Створення колоніальної системи. Роль мануфактур в економічному піднесенні Європи у нову добу. Становлення капіталістичних відносин у XIX ст. «Американський» та «пруський» шлях розвитку капіталістичних держав наприкінці XIX – на початку XX ст. Капіталістичні відносини в країнах Азії (Іран, Туреччина). Японія в добу Нового часу. Китай у XIX ст.

Тема 5. Сучасна світова цивілізація

Основні цивілізації сучасного світу. Сучасна західна цивілізація. Особливості розвитку західноєвропейської цивілізації та США. Цивілізації Східної та Південно-Східної Азії. Цивілізаційні виміри українського суспільства. Структура сучасних цивілізацій. Сучасна православна

цивілізація. Особливості сучасної ісламської цивілізації. Сучасна синська (китайська) цивілізація. Особливості цивілізаційного процесу в Африці. Особливості цивілізаційного процесу в Латинській Америці. Особливості японської цивілізації. Проблема цивілізаційних зламів. Зіткнення цивілізацій у сучасному світі.

7. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	усь ого	у тому числі					усьог о	у тому числі				
		л	п	лаб	ін д	с.р.		л	п	лаб	ін д	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
БЛОК I. Ранні цивілізації в історії людства												
Змістовий модуль 1.												
Тема 1. Курс «Цивілізація в історії людства» як наукова дисципліна	12	2	2			8						
Тема 2. Цивілізації Стародавнього Сходу	24	6	6			12						
Тема 3. Античні та середньовічні цивілізації	24	4	4			16						
Разом за змістовим модулем 1	60	12	12			36						
БЛОК II. Цивілізації нового та новітнього часу												
Змістовий модуль 2.												
Тема 4. Доіндустріальна цивілізація	32	4	4			24						
Тема 5. Сучасна світова	28	4	4			20						

цивілізація										
Разом за змістовим модулем 2	60	8	8			44				
Усього годин	120	20	20			80				

8. Теми лекцій

№ з/п	Назва теми лекції та питання, що вивчаються	Кількість Годин
1	Тема 1. Курс «Цивілізація в історії людства» як наукова дисципліна 1. Поняття «цивілізація» 2. Сутність цивілізаційного підходу 3. Поняття цивілізаційних циклів 4. Сучасні цивілізаційні теорії	2
2	Тема 2. Цивілізації Стародавнього Сходу 1. Давній Єгипет; 2. Давня Месопотамія 3. Давня Індія 4. Давній Китай	6
3	Тема 3. Античні та середньовічні цивілізації 1. Стародавня Греція 2. Давній Рим	4
4	Тема 4. Доіндустріальна цивілізація 1. Доба «Епоха великих географічних відкриттів» та її значення 2. Особливості розвитку раннього капіталізму у Західній та Східній Європі	4

	3. Поняття «промислового перевороту» та його значення в історії світових цивілізацій 4. Становлення капіталістичних відносин Східній Азії	
5	Тема 5. Сучасна світова цивілізація 1. Основні цивілізації сучасного світу 2. Особливості розвитку західноєвропейської цивілізації та США. 3. Цивілізації Східної та Південно-Східної Азії 4. Цивілізаційні виміри українського суспільства	4
Всього		20

9. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми та питання, що вивчаються	Форми контролю	Кількість годин
1.	Тема 1. Курс «Цивілізація в історії людства» як наукова дисципліна 1. Поняття «цивілізація» 2. Сутність цивілізаційного підходу 3. Поняття цивілізаційних циклів 4. Сучасні цивілізаційні теорії	Поточний	2
2.	Тема 2. Цивілізації Стародавнього Сходу 1. Давній Єгипет; 2. Давня Месопотамія	Поточний	6

	3. Давня Індія 4. Давній Китай		
3.	Тема 3. Античні та середньовічні цивілізації 1. Стародавня Греція 2. Давній Рим	Поточни й	4
4.	Тема 4. Доіндустріальна цивілізація 1. Доба «Епоха великих географічних відкриттів» та її значення 2. Особливості розвитку раннього капіталізму у Західній та Східній Європі 3. Поняття «промислового перевороту» та його значення в історії світових цивілізацій 4. Становлення капіталістичних відносин Східній Азії	Поточни й	4
5.	Тема 5. Сучасна світова цивілізація 1. Основні цивілізації сучасного світу 2. Особливості розвитку західноєвропейської цивілізації та США. 3. Цивілізації Східної та Південно-Східної Азії 4. Цивілізаційні виміри українського суспільства	Підсумк овий	4
	Всього		20

10. Завдання для самостійної роботи

Теми для самостійного опрацювання

Теми і перелік питань що внесені на самостійне вивчення	Кількість Годин
Тема 1. Курс «Цивілізація в історії людства» як наукова дисципліна 1. Формаційний та цивілізаційний підходи у вивченні	8

історії первісного суспільства 2. Поняття локальних і світових цивілізацій 3. Історіографія вивчення питання історії цивілізацій 4. Критерії періодизації цивілізації та її цикли	
Тема 2. Цивілізації Стародавнього Сходу 1. Давні цивілізації Близького Сходу та Аравії 2. Найдавніші держави Малої Азії та Закавказзя 3. Давні цивілізації Ірану та Середньої Азії 4. Давній Китай та Японія	12
Тема 3. Античні та середньовічні цивілізації 1. Західна середньовічна цивілізаційна модель 2. Візантійська цивілізація 3. Арабська цивілізація 4. Середньовічні цивілізації Китаю та Японії 5. Кочові цивілізації доби середньовіччя 6. Цивілізації Центральної та південної Америки 7. Середньовічна Індія 8. Давня Русь та її цивілізаційне значення в історії сучасної України	16
Тема 4. Доіндустріальна цивілізація 1. Взаємовідносини між цивілізаціями в історичній ретроспективі 2. Доба Ренесансу в Європі 3. Становлення капіталістичних відносин у Східній Європі 4. Створення колоніальної системи 5. Роль мануфактур в економічному піднесенні Європи у нову добу 6. Становлення капіталістичних відносин у XIX ст. 7. «Американський» та «пруський» шлях розвитку	24

капіталістичних держав наприкінці XIX – на початку XX ст. 8. Капіталістичні відносини в країнах Азії (Іран, Туреччина) 9. Японія в добу Нового часу 10. Китай у XIX ст.	
Тема 5. Сучасна світова цивілізація 1. Структура сучасних цивілізацій. 2. Сучасна західна цивілізація 3. Сучасна православна цивілізація 4. Особливості сучасної ісламської цивілізації 5. Сучасна синська (китайська) цивілізація 6. Особливості цивілізаційного процесу в Африці 7. Особливості цивілізаційного процесу в Латинській Америці. 8. Особливості японської цивілізації 9. Проблема цивілізаційних зламів 10. Зіткнення цивілізацій у сучасному світі	20
Разом	80

11. Методи контролю

Поточний контроль здійснюється під час проведення семінарських занять і контролю виконання завдань самостійної роботи (рефератів, есе, презентацій). Методи проведення поточного контролю: усний, письмовий, тестовий контроль.

Періодичний контроль здійснюється під час першої та другої контрольних точок відбувається із використанням письмового контролю (контрольна робота).

Підсумковий контроль проводиться у формі заліку із використанням усного контролю.

12. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова

1. Берк П. Вступ. Нова історія: її минуле і майбутнє // Нові перспективи історіописання / за ред. Пітера Берка; [пер. з англ. Т. та А. Портнових; наук. ред. Ю. Павленко]. К.: Ніка-Центр, 2004. С. 8–35.
2. Білорус О.Г. Глобалізація і національна стратегія України. К.: ВО «Батьківщина», 2001. 300 с.
3. Джеджора О. Історія Європейської Цивілізації: частина I: до кінця XVIII століття. Львів: Вид-во ЛБА, 1999. 448 с.
4. Кримський С.Б. Цивілізаційний розвиток людства. К. : Фенікс, 2007. 316 с.
5. Павленко Ю.В. Історія світової цивілізації: соціокультурний розвиток людства навч. посібник. К.: Либідь, 1996. 360 с.
6. Павленко Ю.В. Історія світової цивілізації: Соціокультурний розвиток людства: Навч. пос. для вузів. К.: Либідь, 2001. 3-те вид. 360 с.
7. Терещенко Ю.Л. Україна і європейський світ / Нарис історії від утворення Старокиївської держави до кінця XVI ст. К.: Перун, 1996. 496 с.

Допоміжна

8. Алексеєнко І. Світові цивілізації в історичній динаміці // Політичний менеджмент. 2003. № 3. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/11639/16-Alekseenko.pdf?sequence=1>
9. Боршарт К.-Д. Абетка Законодавства європейського співробітництва /; пер. з англ. пер. англ. В. Мардак. К.: Представництво Європейської Комісії в Україні, 2001. 112 с.

10. Головаха Є. Тенденції соціальних змін в Україні та Європі: за результатами «Європейського соціального дослідження» 2005–2009. К.: Інститут соціології НАН України, 2010. 118 с.
11. Космина В.Г. До питання про стильову єдність локальної цивілізації // Культурологічний вісник: науково-теоретичний щорічник Нижньої Наддніпрянщини. Запоріжжя: Просвіта, 2010(I). Випуск 24. С. 38–44.
12. Космина В. Історичне джерело в цивілізаційному аналізі історії // Історичний журнал. 2010(II). № 1–3. С. 121–130.
13. Космина В.Г. Історичний метод Освальда Шпенглера // Український історичний журнал. 2006(I). № 6. С. 189–203.
14. Космина В. Історичний факт у цивілізаційному аналізі історії // Історичний журнал. 2008 (I). № 1. С. 47–62.
15. Космина В. Історія та історична наука в органіцистській інтерпретації М. Данилевського // Історичний журнал. 2006(II). № 4. С. 47–54.
16. Космина В.Г. Методологічні контроверзи «Дослідження історії» А.Тойнбі // Український історичний журнал. 2007(I). № 5. С. 145–158.
17. Космина В.Г. Органіцистська методологія в теоріях локальних цивілізацій // Культурологічний вісник: науково-теоретичний щорічник Нижньої Наддніпрянщини. Запоріжжя: Просвіта, 2007(II). Випуск 18. С. 34–40.
18. Космина В. Г. Теорія культурно-історичних типів М. Данилевського й методологія історії // Український історичний журнал. 2006(IV). № 1. С. 183–196.
19. Космина В.Г. Цивілізаційний аналіз історії в світлі системної теорії Н. Лумана // Український історичний журнал. 010(IV). № 1. С. 165–178.
20. Мак-Нил У. Цивілізація, цивілізації и мировая система // Цивілізації: Випуск 2. 1993. С. 18–26.

21. Новикова Л.И. Цивилизация как идея и как объяснительный принцип исторического процесса // Цивилизации: Выпуск 1. 1992. С. 9–26.

Інформаційні ресурси:

1. Бібліотека ім. В. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/>
2. Бібліотека ім. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка. URL: <http://lib-gw.univ.kiev.ua/>
3. Електронний каталог бібліотеки МДПУ імені Богдана Хмельницького. URL: <http://ver.mdpu.org.ua>